

זהו בסך הכל אינטרס מסחרי. רוצה אתה לרכוש ידידים, השפעה, כסף - היה בעל מידות טובות; אז תצליח.

"אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: נראים דברי ר' נחוניא בן הקנה מדברי ומדבריהם, לפי שהוא נותן צדקה וחסד לישראל, ולעכו"ם - חטאת".

ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם.

(וִירָא כ"א, ל"ג)

ז"ל אבות דר' נתן פרק ז': "יהי ביתך פתוח לרוחה - כגון שעשה איוב שעשה ארבעה פתחים לביתו וכו' כדי שלא יהיו עניים מצטערים להקיף את כל הבית, הבא מן הצפון יכנס כדרכו הבא מן הדרום יכנס כדרכו וכו' ויהיו עניים בני ביתך - שיהיו עניים משיחים מה שאוכלים ושותים בתוך ביתך כדרך שהיו עניים משיחים מה שאוכלים ושותים בתוך ביתו של איוב וכו' וכאשר בא עליו הפורענות הגדול אמר לפני הקב"ה: רבשי"ע, לא הייתי מאכיל רעבים ומשקה צמאים, שנא' וכו' אעפ"כ אי"ל הקב"ה לאיוב: איוב, עדיין לא הגעת לחצי שיעור של אברהם. אתה יושב ושוהה בתוך ביתך ואורחים נכנסים אצלך, את שדרכו לאכול פת חטים - האכלתו פת חטים, את שדרכו לאכול פת חטים - האכלתו בשר, את שדרכו לאכול פת חטים - האכלתו בשר, ואת שאין דרכו לאכול פת חטים, וכשימצא אורחים מכניסם בתוך ביתו, את שאין דרכו לאכול פת חטים - האכילו פת חטים, את שאין דרכו לאכול בשר - האכילו בשר, ואת שאין דרכו לשתות יין - השקהו יין. ולא עוד אלא שעמד ובנה פלטרין גדולים על הדרכים להניח מאכל ומשקה וכל הבא ונכנס אכל ושתה וברך לשמים, לפיכך נעשית לו נחת רוח וכל שהפה שואל מצוי בתוך ביתו של אברהם, שנא' - ויטע אשל בבאר שבע". עכ"ל.

המאמר הזה חתום וסתום בפני אנשים כערכי.

איזו תשובה לזעקת "צדיק ורע לו" שבפי איוב יש בכך שאברהם היה צדיק טפי. האם לא יצדק בהתמרמרו: הברכה אחת היא לך אבי; האם רק לצדיק מכולם אפשר שיהיה טוב בעוה"ז?!

אכן עומק רב יש בדברים.

החילוקים הללו:

איוב מכניס את האורחים כאשר באו אליו בעוד שאברהם מחזר אחריהם.

איוב מאכיל את האורחים כפי הרגלם ואברהם מעדיף יותר מכדי רגילותם.

איוב מסתפק בהאכלת הגוף של אורחיו, אברהם מפרנס גם את נפשם ("וברך לשמים").

כל אלו הם סימנים שחסדו של אברהם הוא מ"סוג" אחר מזה של איוב. כאשר נבין

את תורף ההבדל שביניהם, נבין גם מדוע דוקא חסדו של אברהם ראוי שיעשה לו נחת רוח.

במשפט קצר יאמר כך: הטבתו של איוב שייכת לסוג של "רחמים" בעוד שהטבתו של אברהם היא מסוג ה"חסד". נבאר את דברינו:

לרחמים יש מקום רק כאשר יש "בעיה", ישנו חסרון התובע את מילוי. חסד שונה מן הרחמים בכך ששורשו אינו במקבל כי אם בנותן. לא אומללותו של המוטב מהוה "סיבה" למלא את "חורו", אלא לבו של המיטיב מחפש את ה"תירוץ" היכן יוכל לפרק את מטען טובו. "עולם חסד יבנה" - טרם שברא הקב"ה את עולמו לא היה על מי לרחם, מדת חסדו של הבורא המציאה בית קיבול כדי להשפיע בו את ברכתה; זהו חסד. ה"אדם הגדול בענקים", הוא אברהם הקרוי "אדם" על שם התדמותו לבוראו, אינו מחכה עד אשר יכנסו האורחים בפתח אהלו, הוא מקדים לחפש את האורחים ולהעמיד את ה"בית-קיבול" למדת החסד המקננת בו; ה"להיטיב" הוא צורך שלו, כביכול, לא של האורחים. את מי שאין דרכו לאכול בשר יאכיל בשר מעבר להצטרפותו, כי על כן אין הוא מחפש הצדקה לרחם כי אם אפשרות להתחסד. חסדו של אברהם הוא אלקי, מכח הנשמה האלקית המקננת במי שזכה להקרא "אדם", ומי שמבחין ב"סוג" חסד כזה מבחין במקורו ומכריז: "ברוך אברהם לקל עליון". מי שנהנה מחסד כזה מברך לשמים אחר אכילתו כי מבחין הוא שטוב לבו של המתחסד עמו הוא שמיימי, חלק אלוק ממעל.

ובאמת, בפרי אירוח המלאכים שנדמו לערביים בולט מאד שה"חסד לאברהם" הוא מכח רצונו של המיטיב לתת ולא מכח צורכו של המוטב לקבל. הלא עצם צערו של אברהם אבינו תמוה מאד: אם הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה כדי שלא יעברו עוברי-אורח על פתח אהלו של אברהם, הלא אין שום סיכוי שימצאו אורחים בנסיבות כאלו. ומכיון שבתנאים כאלו אין צורך להכניס אורחים ואין מי שזקוק שירחמו עליו, איננו מבינים את פשר צערו של אברהם. כי אכן לנו נדמה כי אלו היה העולם בלי בעיות: כולם בריאים, כולם עשירים וכד' - היה זה מצב רצוי. אך טעות היא בידנו. אמת, מי שבעיותיו של המוטב מכריחות אותו להיטיב - מעדיף שלא תהיינה בעיות. אך מה שרוצה להיטיב - לגביו הבעיה הכי גדולה היא כשאין בעיות. אוי לה לאם שדדיה מלאים חלב ואין לה את מי להניק; זהו הביאור לצערו של אברהם. כך יש להבין גם את העובדה שלחסדו של אברהם לא היה "מקבלי". הלא המלאכים לא נהנו כלל מאכילת לשון בחרדל ומלהשען תחת העץ! כי אכן זהו יחודו וזוהי מעלתו של "חסד לאברהם" - נביעתו במעיין טוב לבו של הנותן; אין הוא מוגבל ואין הוא מותנה בנפח כליו של המקבל. והבן.

לכשתעמיק תבין שזהו תורף הויכוח בין טורנוסרופוס הגוי לבין ר"ע - "זו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא: אם אלקיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם? א"ל: כדי שניצול בהם אנחנו מדינה של גהינום" (בי"ב י.). טורנוסרופוס מבין שחסרונם של העניים הוא הסיבה הראשונה למצות צדקה, הקב"ה אוהב את העניים ועל כן צווה לפרנסם. וא"כ שאלתו במקומה: הלא עדיף היה שיפרנס הוא אותם; מוטב שלא תהיה כלל בעיה משימצא לה פתרון. אך טעות היא בידו, לא נתנה מצות הצדקה כדי לפרנס את העניים. להיפך, מחסורם של העניים הוא כדי ליתן היכי-תמצוי למצות צדקה, שיצא טוב

לבם של העשירים מן הכח אל הפועל וינצלו על ידה מדינה של גהינום. [ובמד"ר שמות ל"א, ה': "ישב עולם לפני אלקים חסד ואמת מן ינצרוהו - אמר דוד: רבון העולם, ישווה עולמך, שנאי - ישב עולם לפני אלקים. אי"ל הקב"ה: אם אעשה עולמי שווה - חסד ואמת מן (כמו מאן) ינצרוהו" עכ"ל].

אחר שזכינו להבין מה בין חסדו של אברהם לבין רחמיו של איוב, נוכל להבין מה תשובה נאמרה לאיוב בהבלטת סימני החילוק הזה.

מה היתה טענתו של איוב? וכי חסד הוא שקודשא בריך הוא עבד דינא בלא דינא?! אפשר שטענתו היתה דוקא מכח היותו בעל חסד. המתחסד נותן למי שלא מגיע את מה שלא מגיע. על כן במדה כנגד מדה ראוי הוא שיתנו גם לו מעבר למה שמגיע. הלא רואים אנו שבמשנה של "אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב" (וא"כ הפירות הם בחנם כי אינם על חשבון הקרן) נימנו רק גומלי חסדים (עיין שבת קכ"ז). כי אכן בעל חסד הנותן בחנם ראוי אף הוא לקבל חנם. זו היתה טענתו של איוב: רבש"ע, לא הייתי מאכיל רעבים ומשקה צמאים בחנם, אי"כ מגיע לי לקבל גם את מה שלא מגיע לי, בחנם. ומה ענה לו הקב"ה? יש חסד ויש רחמים. יש חסד כחסדו של אברהם שאינו מוגדר ואינו מוגבל, חסד העולה על גדותיו של כלי הקיבול ומיטיב עמו בלי חשבון - עם "חסד" כזה אין מתחשבים. "לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד: ירדתי לכבשן האש ונצלתי, לרעבון ונצלתי, עשיתי מלחמה עם המלכים ונצלתי, שמא תאמר קבלתי שכרי בעוה"ז ואין לי כלום בעוה"ב! אמר הקב"ה אל תירא, אנכי מגן לך, מגן (=חנם) עשיתי עמך בעוה"ז אבל שכרך מתוקן לעולם-הבא" (מד"ר, עיין מהר"ל גבורות ה' פ"ו). ויש רחמים כרחמיו של איוב שאמנם מיטיב המרחם בחנם לאורחיו וענייו, ואכן גם לו יתנו בחנם מדה כנגד מדה, אך כיון שטובותיו מוגבלות וקצובות לפי צרכיו וחסרונותיו של המוטב - גם ל"חנם" הנוהג עמו יש גבול וקצבה.

לאברהם נעשית נחת רוח ולא רק מילוי צרכיו, כל שהפה שואל (גם אם אינו מוצדק) מצוי בתוך ביתו - כמדתו להעניק בלא גבול וקצבה. ואלו איוב, כדרך שהוסיף על המגיע הוסיפו לו, אלא היה עמו "חשבון"; והיתה מסקנת החשבון - צדיק ורע לו.

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל.

(חיי-שרה כ"ד, א')

רש"י: "ברך את אברהם בכל - "בכל" עולה בגימטריא בן, מאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה". עכ"ל.

מלבד שהגימטריא של "בכל" היא כמספר "בן", גם הפשט מתפרש כן. הא כיצד? ברכה פירושה "ריבוי", כידוע. יש מי שמתברך רכושו ויש מי שמתברכת בריאותו, יש שמתרבים צאצאיו ויש שמתרבה שמחתו; כל אלו ברכות פרטיות הן, כי אינן מתייחסות